

Trygga lokaler

SÄKERHET I KULTUR- OCH FRITIDSLOKALER

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Trygga lokaler

SÄKERHET I KULTUR- OCH FRITIDSLOKALER

Upplysningar om innehållet:
Magnus Kristiansson, SKL
08-452 79 33, magnus.kristiansson@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2010
ISBN 978-91-7164-604-0
Text: Rikard Berg von Linde och Anna Rogberg, Evidens AB
Omslagsfoto: Casper Hedberg
Foto inlaga: sid 8, 14, 18: Casper Hedberg
Produktion: forsbergvonessen
Tryck: Ljungbergs Tryckeri

Förord

Säkerhetsfrågor i samband med upplåtelse av kultur- och fritidslokaler är ett komplext problemområde, som bl a inbegriper juridiska, organisatoriska och tekniska frågor. Antalet inblandade aktörer är ofta stort, det är inte ovanligt med utyrningar både i tredje och fjärde hand. Detta ställer krav på tydlig ansvarsfördelning och goda rutiner för kommunikation mellan samtliga parter. I media rapporteras återkommande om incidenter och olyckor i dessa miljöer, där det ofta ges en bild av att just ansvarsfrågan upplevs som oklar.

Det finns en efterfrågan hos flera kommuner att klargöra ansvar och införa rutiner, som på ett övertygande sätt förebygger olyckor

Denna rapport bidrar i huvudsak med kunskap inom tre områden: den påvisar behovet av att arbeta med säkerhetsfrågor vid upplåtelse av kultur- och fritidslokaler, den förklarar grundläggande begrepp och förhållningssätt inom området säkerhet och den redovisar exempel på arbetssätt från ett antal kommuner.

Målgrupp för denna rapport är lokalansvariga inom kommunernas fastighets- och fritidsorganisationer.

Projektet har initierats av Sveriges Kommuner och Landstings FoU-fond för Fastighetsfrågor. Skriften är författad av Rikard Berg von Linde och Anna Rogberg, Evidens AB. Till sin hjälp har författaren haft en styrgrupp bestående av Roger Johansson, SKL, Kjell-Arne Ågren, Umeå kommun, Annette Lindgren-Atterhem, Skellefteå kommun, Tobias Runnfeldt, Storstockholms brandförsvär, Britt Lindgren, Göteborg stad, Lars-Erik Återgård, Sundsvalls kommun.

Ulf Sandgren och Frida Foley SKL har varit projektledare.

Stockholm i september 2010

Gunilla Glasare och Göran Roos
Sveriges kommuner och Landsting
Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Innehåll

6	Sammanfattning
9	Kapitel 1. Inledning
15	Kapitel 2. Vad menas med säkerhet och säkerhetsarbete?
19	Kapitel 3. I vilken omfattning inträffar olyckor i kultur- och fritidslokaler?
25	Kapitel 4. Typer av lokaler och användare
29	Kapitel 5. Vem har ansvaret om en olycka inträffar?
31	Juridiska begrepp
33	Straffansvar
35	Kapitel 6. Exempel på goda arbetssätt
39	Exempel som lyfts fram i detta kapitel
40	Sundsvalls kommun
42	Umeå kommun
44	Stockholms stad
46	Göteborgs stad
49	Nacka kommun
50	Tillfällig förläggning
52	Regler för tillfälliga övernattningar - Eksjö kommun
55	Säker & Trygg Förening
58	Bilaga
60	Källor
60	Webbsidor

Sammanfattning

Denna rapport bidrar i huvudsak med kunskap inom tre områden: den påvisar behovet av att arbeta med säkerhetsfrågor vid upplåtelse av kultur- och fritidslokaler, den förklarar grundläggande begrepp och förhållningssätt inom området säkerhet och den redovisar exempel på arbetsätt från ett antal kommuner. Dessutom identifieras behov av utveckling – det finns en efterfrågan hos flera kommuner att klargöra ansvar och införa rutiner, som på ett övertygande sätt förebygger olyckor. Konkret efterfrågas väl genomarbetade mallar för avtal vid olika former av upplåtelse inklusive tillfällig förläggning. Sammanställningen av exempel på rutiner och avtal i denna rapport kan ses som en utgångspunkt för ett sådant utvecklingsarbete.

Säkerhet i kultur- och fritidslokaler är i flera avseenden en betydelsefull fråga. Tillgänglig statistik visar att cirka hälften av alla olyckor som leder till besök på en akut- eller jourmottagning utgörs av fritidsrelaterade olyckor utanför hemmet. I vid bemärkelse är detta alltså olyckor som sker i kultur- och fritidslokaler. Yngre människor nyttjar i högre grad denna typ av anläggningar – till stor del kan det sägas vara arbetsmiljö för ett skolbarn – vilket även syns i olycksstatistiken där denna åldersgrupp är överrepresenterad. Det är samtidigt förhållandevis lite av samhällets resurser för olycksförebyggande verksamhet som är inriktad på denna typ av olyckor.

Säkerhetsfrågor i samband med upplåtelse av kultur- och fritidslokaler är ett komplext problemområde, som bl a inbegriper juridiska, organisatoriska och tekniska frågor. Antalet inblandade aktörer är ofta stort, det är inte ovanligt med uthyrningar både i tredje och fjärde hand. Detta ställer krav på tydlig ansvarsfördelning och goda rutiner för kommunikation mellan samtliga parter. I media rapporteras återkommande om incidenter och olyckor i dessa miljöer, där det ofta ges en bild av att just ansvarsfrågan upplevs som oklar.

Uthyrningsverksamheten är omfattande i många kommuner. Detta gör att behovet av rationella rutiner är stort. I denna rapport återges ett antal kommuners avtalsvillkor och regelverk vid uthyrning. En observation är att ett relativt stort ansvar läggs på hyresgästen. En fråga som väcks av vissa kommuner är om ansvarsfördelningen är rimlig. Det ses som ett problem om villkoren uppfattas av föreningar och annan ideell verksamhet som avskräckande, eftersom det huvudsakliga målet för kommunen är att göra lokalerna så tillgängliga som möjligt för kommuninvånarna.

Tillfällig förläggning är ett område som flera kommuner lagt särskild vikt vid att ge tydliga regelverk. Ett par exempel på detta ges i denna rapport. Även här åläggs hyresgästerna ett stort ansvar.

Ett antal kommuner har ett system med så kallad föreningsdrift. Detta innebär att en förening ansvarar för tillsyn av vissa anläggningar mot att de erhåller ekonomisk ersättning. Upplägget ställer krav på avtal som reglerar ansvarsfördelningen mellan kommunen och föreningen. Exempel på avtal som nyttjas i Göteborg och Stockholm återges i bilaga.

En slutsats från de samtal som förts med kommuner i detta projekt är att ingen anser sig ha fullständiga och färdigutvecklade system för hantering av säkerhetsfrågor i samband med uthyrning och upplåtelse av kultur- och fritidslokaler. Följaktligen pågår utveckling av avtal och rutiner liksom översyn av organisation för uthyrning i flera kommuner. Även om det i dagsläget bedrivs en i många avseenden väl fungerande verksamhet uttrycks en önskan att känna större tillförsikt med att alla berörda – från fastighetsägare, via eventuella mellanhänder, till verksamhetsutövare – har full insikt i vilket ansvar som åvilar vem vad gäller att förebygga olyckor.

Inledning

Alla innevånare i en kommun nyttjar och besöker kultur- och fritidslokaler. Som barn mycket intensivt, i många fall dagligen eftersom detta kan sägas vara både arbets- och fritidsmiljö för ett skolbarn. För vuxna är dessa lokaler inte sällan en förutsättning för att kunna utöva sina fritidsaktiviteter både i organiserad och mer spontan form. Stora delar av föreningslivet i Sverige är starkt beroende av att kommunerna kan tillhandahålla ändamålsenliga lokaler.

Nationell statistik visar att cirka 80 procent av alla olyckor som leder till besök på akut- eller jourmottagningar sker i hem- eller fritidsmiljöer och av dessa sker 60 procent utanför hemmet. Det betyder att närmare hälften av alla olyckor inträffar i fritidsmiljöer. Att uppmärksamma säkerhet och säkerhetsarbete i kultur- och fritidslokaler är motiverat både med tanke på omfattningen av den verksamhet som bedrivs i dessa lokaler samt det faktum att det är en miljö där ett stort antal olyckor inträffar. Det är dessutom förhållandevis lite av samhällets resurser för olycksförebyggande verksamhet som är inriktad på denna typ av olyckor.

Ett antal allvarliga olyckor har även påvisat behovet av att belysa säkerhetsfrågor i just denna typ av lokaler. Två exempel är diskoteksbranden i Göteborg 1998 och scenraset i Umeå 2007. Samtidigt bör det understrykas att antalet allvarliga olyckor med många olycksoffer, skadade eller dödade, är mycket ovanligt i Sverige. Diskoteksbranden i Göteborg är i den bemärkelsen unik till sin omfattning och konsekvens.

Denna rapport har som målsättning att bidra till bättre rutiner och arbetsätt vid uthyrning av kultur- och fritidslokaler för att i någon mån förebygga olyckor. Ett annat viktigt bidrag är att förklara hur ansvar fördelas mellan de parter som involveras vid en förhyrning. Det finns olika strategier för att hantera risker, men väljs det relativt väletablerade hierarkiska synsättet på riskhantering, är tydligt och väl kommunicerat ansvar en förutsättning för att förebyggande arbete ska kunna genomföras. Fler möjliga strategier för riskhantering återges i rapportens inledande kapitel.

Problemområdet är omfattande och inrymmer flera dimensioner. Det är många olika typer av lokaler, olika typer av verksamhetsutövare – från privatpersoner till organisationer och företag – och ofta kedjor av uthyrningar.

Antalet förhyrningar kan vara mycket stort i en kommun. Ett exempel är Sundsvalls kommun, som har cirka 550 objekt, främst idrotts- och gymnastikhallar och fotbollsplaner. 2004 registrerade Sundsvalls kommun cirka 120 000 bokade timmar fördelade på cirka 40 500 bokningstillfällen. Rutiner och verktyg för uthyrningsverksamheten måste med nödvändighet vara effektiva och på enkelt sätt skapa förutsättningar för säker användning av lokalerna. Allt för omfattande och krävande regelverk kan få en hämmande effekt på intresset att både hyra ut och hyra lokaler eller anläggningar. Dessutom finns risken att kraven ökar behovet av resurser hos fastighetsägaren men även för föreningar som hyr, som t ex kan avkrävas personer med viss utbildning för att godkännas som hyresgäst. Balansen är alltså viktig mellan å ena sidan krav på tillräcklig säkerhet och å andra sidan enkelhet för uthyrare och hyresgäst. Den grundläggande och självklara målsättningen är att kultur- och fritidslokalerna ska göra största möjliga nytta för kommuninnevanorna. Det är lätt att skapa regelverk som står i konflikt med den målsättningen.

I denna rapport återges flera exempel på rutiner och avtal för uthyrning av kultur- och fritidslokaler. Förutom konkreta avtalstexter presenteras bl a ett par kommuners arbete med säkerhetscertifiering av föreningar.

Ansvarsfrågorna upplevs i många fall som oklara av både hyresvärd och hyresgäst. Scenariet i Umeå 2007 fick ett rättsligt efterspel där Umeå tingsrätt två och ett halvt år senare dömde Norrlandsoperans förre vd till dagsböter för vållande till kroppsskada och framkallande av fara för annan. De inblandade upplevde inte på förhand att detta var det enda tänkbara utfallet. 2010 friade Hovrätten operans vd från ansvar för olyckan.

Med säkerhet avses i denna rapport i huvudsak de frågor som kan hänföras till lagen om skydd mot olyckor (2003:778), som trädde i kraft 2004 och som då ersatte räddningstjänstlagen.

Lagen om skydd mot olyckor har en struktur som bygger på de tre skedena förebyggande åtgärder, räddningstjänst och efterföljande åtgärder, samt ansvar för den enskilde, för kommunen och för staten. Lagen innebär minskad

detaljreglering i förhållande till tidigare lagstiftning av framför allt den kommunala räddningstjänsten. En nyhet var att nationella mål infördes för både olycksförebyggande verksamhet och räddningstjänstverksamheten.

Vidare ska handlingsprogram för skydd mot olyckor (räddningstjänstrespektive olycksförebyggande verksamhet) upprättas i kommunerna. Den enskildes ansvar tydliggörs i lagen om skydd mot olyckor. Detta görs bland annat genom skyldighet att upprätta skriftlig redogörelse för brandskyddet i vissa verksamheter samt att kommunens kontroll av säkerheten sker genom tillsyn.

I lagen betonas olycksförebyggande verksamhet. Kommunen ska främja säkerheten för dem som vistas i kommunen och vara verksam för skydd mot andra olyckor än bränder samt tillvarata varandras resurser för förebyggande verksamhet och stödja den enskildes förmåga att fullgöra sina skyldigheter enligt lagen. Kommuner och statliga räddningstjänstmyndigheter ska i skälig omfattning utreda olycksorsaker och olycksförlopp samt utvärdera hur räddningsinsatsen har genomförts.

En speciell frågeställning med anknytning till säkerhet i kultur- och fritidslokaler är hur nya lokaler planeras och utformas för att olyckor ska förebyggas. Detta är inte belyst i denna rapport.

Större evenemang, t ex konserter och festivaler, bygger ofta på temporära arrangemang och säkerhetsfrågorna blir därför av en annan sort än för fasta kultur- och fritidslokaler. Dåvarande Räddningsverket (idag Myndigheten för samhällsskydd och beredskap) har i samarbete med Rikspolisstyrelsen arbetat fram en säkerhetsguide för evenemang. Guiden riktar sig främst till arrangörer i både ansvarställning och som planerare, medarbetare, utbildare inom evenemangssäkerhet samt tillståndsmyndigheter som exempelvis polis, sjukvård, räddningstjänst, miljö- och hälsa. Säkerhetsguiden, Säkerhetsguide för evenemang, kan hämtas på hemsidan för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (www.msbmyndigheten.se), dess innehåll behandlas inte vidare i denna skrift.

Som bilaga till denna rapport finns en exempelsamling med material, som sammanställts från ett antal kommuner. Bilagorna tillhandahålls elektroniskt och kan laddas ner från www.skl.se. (Välj ”Beställ och ladda ner”, gå vidare till ”Publikationer”, skriv ”Trygga lokaler” i sökrutan så listas bilagorna.)

Det som återges är exempel på avtal vid uthyrning med villkor och regler, exempel på hur tillfällig förläggning kan hanteras, exempel på avtal vid föreningsdrift och exempel på hur arbete med säkerhetscertifiering av föreningar kan bedrivas. Ambitionen inom ramen för detta projekt har inte varit att hitta de objektivt bästa exemplen utan att snarare lyfta fram exempel som olika kommuner enligt egen utsago menar har fungerat på ett tillfredställande sätt. Samtidigt ska det framhållas att kommunerna är självkritiska och menar att

mer borde göras för att säkerställa att ansvar är fördelat på rimligt sätt samt att de som har tilldelats ett ansvar är medvetna om detta och kan vidta lämpliga åtgärder.

En träffande kommentar från en större kommun är att målet i första hand är att förebygga olyckor, inte att skapa juridiska konstruktioner för att hålla ryggen fri. Samtidigt som det i nuläget från många håll ges uttryck för en viss oro för att det juridiskt inte är klarlagt vilket efterspel en olycka kan få, varför tydliga avtal med förutsägbara konsekvenser är starkt efterfrågade. Frågan är sannolikt mer komplicerad än så, varför ökad kunskap om hur lagen ser på ansvar vid olyckor i miljöer av den här typen kan vara en väl så framkomlig väg. SKL har som målsättning att under 2010 att ge ut en uppdaterad skrift¹, som med utgångspunkt från ett antal praktikfall ger en juridisk orientering om vad som krävs av en anläggningsägare. Detta är ett sätt att beskriva problematiken och ge ansvariga möjlighet att själva utveckla arbetssätt och vidta förebyggande åtgärder.

1 Svenska Kommunförbundet, Fritidssektionen, gav 1990 ut skriften Vem bär ansvaret? Fritidsanläggningar - säkerhet - juridik. För närvarande finns inga tryckta exemplar att tillgå av denna skrift.

Vad menas med säkerhet och säkerhetsarbete?

Säkerhet och säkerhetsarbete har många mycket skiftande innebörder. Olika sektorsområden har olika tillämpningar. Exempel kan hämtas från Försvarsmakten, IT-området, hälso- och sjukvården m fl sektorer, som alla lägger olika betydelse i säkerhetsbegreppet. Med detta som bakgrund finns det anledning att precisera och avgränsa i vilken betydelse som säkerhet och säkerhetsarbete behandlas i denna rapport. Utgångspunkten i rapporten är att i huvudsak beröra frågor som kan hänföras till lagen om skydd mot olyckor, dvs personsäkerhet. Dessutom diskuteras även frågor som rör skydd mot skador på egendom.

Personsäkerhet kan i sin tur beröra ett stort antal olika områden. På central nationell nivå kan t ex följande områden nämnas (Nationellt centrum för lärande från olyckor, NCO, 2007):

- › Barnsäkerhet
- › Arbetarskydd
- › Trafiksäkerhet
- › Järnvägssäkerhet
- › Flygsäkerhet

- › Sjössäkerhet
- › Bostadssäkerhet
- › Elsäkerhet
- › Brandsäkerhet
- › Äldresäkerhet
- › Produktsäkerhet
- › Patientsäkerhet

Barnsäkerhet, arbetarskydd och brandsäkerhet kan sägas ha en beröring med frågeställningar i denna rapport. Barnsäkerhet har varit ett statligt åtagande sedan 1980, då Barnmiljörådet inrättades. Denna verksamhet gick senare upp i Barnombudsmannen. Barnsäkerhet avser skydd mot såväl olyckor som andra närliggande frågor, som t ex våld, mobbing, självskador och hörselskador. Området kräver ett samlat agerande från samhällets sida, men Nationellt centrum för lärande från olyckor, NCO, konstaterar att bilden istället präglas av omfattande fragmentisering (NCO, 2007). Aktörer som är berörda är bl a Räddningsverket (ny huvudman), Konsumentverket, Sveriges kommuner och landsting, Boverket, Transportstyrelsen, Elsäkerhetsverket, Arbetsmiljöverket, Socialstyrelsen, Polisen och Folkhälsoinstitutet, Kemikalieinspektionen, Livsmedelsverket och Läkemedelsverket m fl.

Arbetarskydd är ett område som har en enklare och mer sammanhållen organisation för samhällets säkerhetsarbete. I huvudsak är det två kategorier av aktörer som är delaktiga. Den ena är parterna på arbetsmarknaden, dvs arbetsgivarna som är primärt ansvariga enligt arbetsmiljölagen och arbetslagarna. Den andra är Arbetsmiljöverket, som förvaltar regelsystemet och utövar tillsyn på arbetsplatser.

Brandsäkerhetsfrågorna handhas centralt i landet främst av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Verket har i uppdrag att förebygga olyckor och arbetar förebyggande samt utfärdar regler och normer. I det förebyggande arbetet samarbetar verket med de kommunala räddningstjänsterna och andra myndigheter, som t ex Boverket.

Säkerhetsarbete handlar i många fall om att hantera risker. Traditionellt har näringsliv och militär verksamhet fått stå modell, där strikta hierarkiska nivåer är ett grundläggande verktyg för att styra och fördela ansvar. En tillämpning är inom arbetsmiljöområdet där systematiskt arbetsmiljöarbete utförs i en kedja från lagstiftning och myndighet ner till verksamhet på arbetsplatserna. Flera olika modeller för riskhantering är dock tänkbara och beroende på situation mer eller mindre lämpliga. En schematisk översikt ges i tabell 1.

TABELL 1. Exempel på skolor eller modeller för riskhantering (NCO, 2007).

Skola inom olycks- och skadeförebyggande verksamhet	Grundsyn	Strategi
Risk/safety management	Hierarkisk	Människor måste styras
Nollvisionen	Värnande	Människor måste (be)skyddas
Produktsäkerhet	Marknadsliberal	Människor behöver valfrihet och adekvat information
Safe communities	Demokratisk	Människor behöver maktgöras (empowerment)
”Planeringsmodellen”	Teknokratisk	Människor och risker behöver separeras

I vissa miljöer kommer den hierarkiska riskstyrningsmodellen till korta helt enkelt för att det inte existerar någon formell hierarki. När vi springer i motionsspåret eller vistas på badplatsen finns det ingen ledning som beordrar oss att göra det vi gör och därmed ingen överordnad nivå att ställa till svars. Därmed inte sagt att det inte finns ansvar kopplat till dessa miljöer och problemet är dessutom att ansvarsbilden kan upplevas som oklar. Det är däremot så att för våra handlingar i dessa miljöer är vi själva som individer ansvariga (i princip). I detta sammanhang har insikt vuxit fram om att riskhantering måste utgå från att stärka människors strävan efter säkerhet och trygghet och förses med nödvändig kunskap samt verktyg som leder till en sådan utveckling. WHO har lanserat en modell som heter ”En säker och trygg kommun”, som tillämpar just detta förhållningssätt. Uppgiften blir att påverka vad som är normalt socialt accepterat bl a genom ”empowerment”².

I kultur- och fritidslokaler har vi behov av att arbeta både med de hierarkiska modellerna för riskhantering och med modeller för utbildning, stöd och påverkan underifrån. Det är i detta sammanhang som flera kommuner har utvecklat modeller för certifiering av föreningar, som t ex Borås kommuns koncept ”Säkra och trygga föreningar i Borås stad”, detta beskrivs mer i detalj längre fram i rapporten.

² Begreppet låter sig inte enkelt översättas, men kan sägas stå för egenmakt, makttagande och delaktighet. Det bygger bland annat på tanken att alla människor har kapacitet att definiera sina egna problem och utveckla handlingsstrategier för att lösa dessa. Begreppet kan dels beskrivas som en process dels ses som ett mål och innehåller centrala komponenter såsom makt, kontroll, kapacitet och självtillit. (Karolinska Institutets folkhälsoakademi, 2009)

I vilken omfattning inträffar olyckor i kultur- och fritidslokaler?

Våra kultur- och fritidslokaler är sannolikt relativt säkra miljöer, men det är viktigt att ha bild av hur dessa miljöer förhåller sig jämfört med andra miljöer, inte minst för att kunna göra en rimlig bedömning av hur prioriteringar mellan olika områden bör göras.

En utgångspunkt är att Sverige är i de flesta avseenden ett av världens säkraste länder. Inte desto mindre omkommer varje vecka i genomsnitt drygt 50 personer i Sverige till följd av olyckor.

Av de olyckor som föranleder besök på en akut- eller jourmottagning inträffar 80 procent i hem- och fritidsmiljöer och resterande 20 procent fördelar sig lika på arbets- och trafikmiljöer. (NCO, 2008A). NCO framhåller i sin rapport om olycksläget 2007 att det samtidigt är en proportionellt liten del av samhällets resurser för olyckförebyggande som idag är inriktad på denna typ av olyckor.

I en forskningsöversikt, som även den är framtagen av NCO (NCO, 2008B), konstateras att olycksfall i hemmet omfattar omkring 40 procent av det sammantagna antalet hem- och fritidsrelaterade olyckor. Sammantaget betyder detta att cirka hälften av alla olyckor som leder till besök på en akut- eller jourmottagning är fritidsrelaterade olyckor utanför hemmet. I vid bemärkelse

alltså den typ av olyckor som sker i kultur- och fritidslokaler. Med detta som stöd kan vi konstatera att det finns stor anledning att uppmärksamma säkerhet och säkerhetsarbete i just denna typ av lokaler, i synnerhet som det kan konstateras att oproportionellt lite resurser läggs på området i nuläget.

I hög grad är det yngre människor som drabbas av denna typ av olyckor. Det är även den åldersgrupp som i högst grad besöker och nyttjar dessa anläggningar. Tabell 2 visar uppskattat antal olyckor och olyckstal per 1 000 invånare för ett urval av platser, som kan sägas vara vanliga fritidsmiljöer.

TABELL 2. Uppskattat antal olyckor och olyckstal per 1 000 invånare, 1998-2002, för utvalda platser.

Plats	Totalt uppskattat antal olyckor			
	Åldersgrupper			
	16-24	25-64	65-79	80 +
Idrottsplats	29 500	28 900	700	70
Nöje, kultur eller parkplats	4 000	4 900	600	200
Fri natur	3 900	13 200	2 500	400
Hav, sjö, flod	700	2 500	400	60

Plats	Uppskattat antal olyckor per 1000 invånare			
	Åldersgrupper			
	16-24	25-64	65-79	80 +
Idrottsplats	32	6	0,6	0,2
Nöje, kultur eller parkplats	4	1	0,6	0,4
Fri natur	4	3	2	0,8
Hav, sjö, flod	0,7	0,5	0,4	0,1

Källa: NCO, 2008B (bearbetning av uppgifter från det sk EHLASS-registret rapporterade av Socialstyrelsen 2004, avrundade siffror).

För idrotts- och sportanläggningar är de vanligaste skadeplatserna sporthallar, gymnastiksalar och idrottssanläggningar utomhus (exklusive skidanläggningar, motionsspår och liknande anläggningar), se tabell 3. Drygt 60 procent av olyckorna uppskattas inträffa vid dessa platser.

TABELL 3. Uppskattat antal olyckor i Sverige, skattat medeltal för 2000 till 2004. Avrundade värden till hela 500-tal (vilket i något fall ger upphov till felaktiga kolumnsummor).

Plats	Skattat antal i Sverige per år			Procent
	Män	Kvinnor	Totalt	
Totalt	68 000	31 000	99 500	100
Idrott och sportanläggningar	58 500	26 500	85 500	86
<i>därav</i>				
Sporthall, gymnastiksal	21 000	12 500	33 500	34
Idrottsanläggningar utomhus	20 000	7 000	27 000	27
Simhall, badanläggning med rutschbana och liknande (utesluter badstrand)	500	-	500	1
Ridhus/ridskola	-	500	500	1
Tävlingsbana för motorfordon, djur (t ex trav), cyklar mm	9 000	1 500	10 500	11
Ishall, skridskobana	9 000	1 500	10 500	11
Skidanläggning inkl. skidlift	6 500	4 000	10 500	11
Anlagt motionsspår, skidspår	1 000	500	1 500	2
Annan specificerad idrott-/sportanläggning	500	500	1 000	1
Ospecificerad idrott-/sportanläggning	500	-	500	1
Övriga områden	9 500	4 500	14 000	14
<i>därav</i>				
Transportområde	1 500	1 000	2 500	3
Bostad/bostadsområde	2 000	1 000	3 000	3
Skola, offentliga lokaler, institutionsområde	2 000	500	2 500	3
Fri natur	1 500	1 000	2 000	2
Hav, sjö, älv	1 000	500	1 000	1
Annat och ospecificerat skadeområde(plats)	1 000	500	1 500	2
Övriga områden	500	500	1 000	1

Källa: NCO, 2007 (underlaget har sitt ursprung från Socialstyrelsen och EHLASS-registret).

Skadmekanismerna vid idrotts- och sportanläggningar är vanligen slag eller stöt på grund av fall eller kontakt med person eller föremål. Dessa mekanismer förklarar cirka 80 procent av olyckorna, se vidare tabell xx. En slutsats från ett säkerhetsperspektiv med utgångspunkt från lokalernas beskaffenhet och nyttjande är att de dominerande skadmekanismerna i relativt liten grad är möjliga att påverka med hjälp av t ex regler och riktlinjer för upplåtelse. Hur t ex enskilda individer och föreningar genomför sina aktiviteter har med nödvändighet störst påverkan, även om det naturligtvis finns en interaktion med lokaler och anläggningar och hur de nyttjas.

TABELL 4. Skadmekanismer för olyckor vid idrotts- eller sportanläggningar i Sverige, skattat medeltal för 2000 till 2004. Avrundade värden till hela 500-tal.

Mekanism	Skattat antal i Sverige per år			Procent
	Män	Kvinnor	Totalt	
Totalt	68 000	31 000	99 500	100
<i>därav</i>				
Slag/stöt pga fall	24 000	14 000	38 000	38
Slag/stöt pga kontakt med föremål, person eller djur	31 000	11 000	42 000	42
Klämning/skärning/stick	2 000	500	2 500	3
Främmande föremål	500	-	500	1
Akut överansträngning av kroppen eller kroppsdel	10 500	5 000	15 500	16
Övrigt	500	500	1 000	1

Källa: NCO, 2007 (underlaget har sitt ursprung från Socialstyrelsen och EHLASS-registret).

Typer av lokaler och användare

Kultur- och fritidslokaler uppvisar en betydande variation, vilket speglar den bredd av verksamheter som bedrivs i lokalerna. Vissa säkerhetsfrågor är universella, andra är specifika för lokal-typen.

De vanligaste typerna av lokaler som en kommun disponerar och som under vissa förutsättningar är möjliga att hyra ut kan sägas vara följande:

- › **Skollokaler:** klassrum, gymnastiksal, samlingsrum, specialsal mm
- › **Sport-/idrottshallar:** t ex bollhallar
- › **Idrottsanläggningar:** skidspår, löparspår, slalombackar mm
- › **Idrottsarenor:** fotbolls- och ishockeyarenor, multiarenor mm
- › **Kulturlokaler:** teater, opera, bibliotek mm
- › **Badplatser**
- › **Badhus**
- › **Markområden:** utomhusteater, lägerplatser mm

Listan ovan är inte komplett och indelningen av lokaler kan göras på många olika sätt beroende på syfte med förteckningen. I detta fall är syftet att lyfta fram ett antal olika typer av lokaler och diskutera problem vid uthyrning.

I Skellefteå kommun har en genomgång av kommunens lokaler gjorts för att identifiera kriterier för lokaler som är lämpliga respektive olämpliga att hyra ut. I utredningen konstateras det att ett generellt krav är att lokalerna

går att avgränsa från resten av byggnaden på lämpligt sätt och att de ligger nära entré med tillgång till toaletter. En annan fråga av generell art, som har anknytning till säkerhet, är hur utrymningslarm och brandlarm fungerar. I Skellefteå betonas vikten av att informera om att utrymningslarm endast larmar i berörda lokaler, dvs att inget automatiskt larm går till Räddningstjänsten, vilket betyder att någon måste se till att kontakt tas med 112.

Skollokaler kan vara intressanta att hyra av en rad olika typer av användare, som t ex privatpersoner, föreningar och studieförbund. Olika typer av skollokaler har mycket skiftande riskbilder. Säkerhetsproblematiken i ett klassrum är i jämförelse med en gymnastiksal relativt okomplicerad.

En olyckshändelse i en skola i Järfälla väster om Stockholm där tre barn föll ut genom ett fönster i ett klassrum på tredje våningen, visar att även i denna typ av skollokaler finns anledning att uppmärksamma säkerhetsfrågorna. I detta specifika fall föregicks inte olyckan av en förhyrning, men det får anses vara ett möjligt scenario att en förhyrd lokal inte lämnas i exakt rätt skick. Förutom tillfredställande mekaniska skydd, t ex genom låsbara fönster, krävs även rutiner för inspektion innan en lokal tas i bruk. I en gymnastiksal är komplexiteten och därmed riskerna för olyckor större än i vanliga klassrum. Här finns vanligen fast monterad utrustning, ofta med rörliga delar, men även flyttbar utrustning. Ansvar för att utrustning kontrolleras och underhålls regelbundet samt återställs på lämpligt sätt efter användning kräver tydliga gränsdragningslistor mellan bl a fastighetsägare, fritidsförvaltning och skola. I bilaga återfinns ett exempel på gränsdragningslista från Umeå, som berör gymnastiksal. Styrningen blir med nödvändighet detaljerad och det är uppenbart att det finns utrustning där oklarheter kan uppstå om inte gränsdragningen har klargjorts.

När skollokalers lämplighet för uthyrning bedöms är det dels frågor om den ordinarie verksamheten riskerar att påverkas negativt av att andra användare disponerar lokalerna och dels om det finns säkerhetsmässiga problem. De säkerhetsmässiga problemen som uppmärksammas brukar vanligen vara brandskydd. Det kan även vara frågor om skalskydd, som kräver hantering av larmutrustning. För vanliga klassrum är det i synnerhet lokaler avsedda för förskoleklass till skolår sex som kan vara problematiska eftersom mycket skolmaterial normalt sett ständigt ligger framme. För specialsalar som t ex är avsedda för trä- och syslöjd, hemkunskap eller musikundervisning kan det vara nödvändigt att begränsa uthyrning till att endast vara tillåten för studieförbund. Detta för att undervisning i dessa salar i hög grad är beroende av att inredning och utrustning hanteras på avsett sätt och efterlämnas på rätt plats och i gott skick. Det kan även ställas krav på kunskap för att på säkert sätt hantera utrustning i t ex slöjdsalar. Även i gymnastiksal finns krav på handhavande av utrustning och inredning för att lokalerna ska vara säkra att använda när den ordinarie verksamheten startar upp dagen därpå.

Kulturlokaler med kreativa verksamheter som teater och opera nämns av flera kommuner som miljöer där det är utmanande att arbeta med säkerhetsfrågor. Även här finns behov av omfattande beskrivning av gränsdragningen mellan fastighetsägare och nyttjare, se t ex bilaga med exempel på gränsdragningslista för operan i Umeå kommun. Verksamhetens art gör att kraven på lokalerna kan vara mycket skiftande. Pyrotekniska effekter i inomhusmiljö eller temporära bassänger med flera kubikmeter vatten på en scen är exempel på frågor som kan kräva en mer ingående analys och som sannolikt kräver mer kunskap än vad verksamheten normalt sett besitter om lokalernas tekniska egenskaper och begränsningar.

Lokalanvändarna kan delas in i två grupper, de som är regelbundet återkommande under ett verksamhetsår och de som endast gör enstaka bokningar. De regelbundet återkommande är i många fall föreningar eller studieförbund eller liknande. Dessa lokalanvändare kan vara relativt välorganiserade, med goda möjligheter att föra ut information till ledare och ansvariga för aktiviteterna. Samtidigt är det ofta en person som centralt för en förening som organiserar och utför samtliga lokalbokningar, varför det blir betydelsefullt att avtalsvillkor med överlåtelse av ansvar verkligen kommuniceras vidare till ledare på plats i lokalerna. Det stora flertalet bokningar är för merparten av anläggningarna i en kommun av denna karaktär. För de riktigt stora lokalanvändarna bör det i en kommun vara möjligt att genomföra personliga möten för att diskutera säkerhetsfrågor i de lokaler som har bokats samt även säkerställa att föreningen har en plan för hur delge information till berörda ledare.

Förutom dessa temporära lokalanvändare kan ytterligare en grupp identifieras, som utgörs av t ex klubbar som hyr en hel lokal. Här upplevs sannolikt ansvarsfördelningen kring säkerhetsfrågorna som enklare att hantera eftersom de kan ges en naturlig plats i hyresavtal med tillhörande gränsdragningslistor.

De bokningar som görs som enstaka bokningar görs både av välorganiserade föreningar och av privatpersoner. Även här kan den som bokar lokalen i många fall vara en annan person än den som sedan leder eller deltar i aktiviteter i den bokade lokalen. Det skriftliga materialet som delges lokalnyttjarna blir betydelsefullt, vilket kan bli mycket begränsat när bokning görs med hjälp av en webbsida. Rationalitet i hanteringen och enkelhet för lokalanvändaren kan stå i konflikt med behov av att säkerställa att information om ansvar och regler för nyttjande av de bokade lokalerna.

Inga av de kommuner som har studerats i denna rapport gör åtskillnad på återkommande och enstaka lokalnyttjare. En reflektion som kan göras är att sättet att bäst kommunicera betydelsefull information till de två grupperna sannolikt skiljer sig åt, varför det kan övervägas att söka anpassade metoder för respektive målgrupp.

Informational text on a plaque above the door, partially illegible.

Ingång till
Skolmuseet
från motsatta
sidan.

Vem har ansvaret om en olycka inträffar?

Det är inte ovanligt att ansvarsfrågan upplevs som oklar när olyckor inträffar i kultur- och fritidslokaler.

På följande sida artikel är hämtad från en olycka som inträffade i mars 2009 vid en skola i Johanneshov i Södra Stockholm. I samband med en föreningsaktivitet föll en sjuårig flicka ut genom ett fönster och skadas allvarligt. Uthyrningen är i detta fall en kedja i flera led. SISAB är fastighetsägare, Utbildningsförvaltningen är förstahandshyresgäst, skolan/rektorn är andrahandshyresgäst, Idrottsförvaltningen är tredjehandshyresgäst och idrottsklubben är slutligen fjärdehandshyresgäst. Vid denna olycka ansåg ingen av parterna att de brustit i sitt ansvar på något betydande sätt.

OKLART ANSVAR FÖR OLYCKA I GYMNASIAL

Ingen vill ta på sig ansvaret för olyckan på Björkhagens skola i Johanneshov i södra Stockholm i söndags, då en en sju-årig flicka skadades allvarligt efter att ha ramlat ut från ett fönster i skolans gymnastiksal. Varken Utbildningsförvaltningen, Idrottsförvaltningen eller fastighetsägaren SISAB medger att de gjort något fel.

Flickan hade klättrat upp i en ribbstol och lutade sig mot ett fönster när det plötsligt gav vika och hon föll rakt ned på en trappa från fyra meters höjd. Hon fick en hjärnblödning, en fraktur och ryggskador och fördes medvetslös till sjukhus, men klarade sig utan livshotande skador.

Läkarna räknar med att hon kommer att bli helt återställd inom några månader, men det kunde ha gått riktigt illa. Flickan var nära att spetsades av en 15 centimeter hög och vass metallpinne på trappan.

Varför fönstret öppnades kan ingen svara på. Alla fönster i gymnastiksalen ska vara låsta och handtagen är därför borttagna. Men rektorn på Björkhagens skola säger att skolan inte bär ansvar för vad som händer i lokalerna efter skolans stängning.

Den sjuåriga flickan tränade med friidrottsklubb när olyckan inträffade, men inte heller klubben vill inte ta någon

ansvar för det som hände. De bara hyrde skolans lokaler och säkerhetsbristerna är därför inte klubbens sak, säger den ansvarige för ungdomsverksamheten i friidrottsklubben.

Utbildningsförvaltningen i Stockholm anser att Idrottsförvaltningen, som hyr ut lokalerna, borde ta ett större ansvar. Idrottsförvaltningen, å sin sida, lägger ansvaret på den kommunala fastighetsägaren SISAB. Men på SISAB gör man bedömningen att olyckan inte är fastighetsrelaterad.

– Vi har ingen förklaring till varför det tydligen inte var låst när olyckan skedde. Vår bedömning är att olyckan inte är fastighetsrelaterad. Vi får vänta på vad en utredning kommer fram till, skriver SISAB:s informatör till Radio Stockholm.

Enligt SISAB:s informatör är det är det idrottsverksamheten som bär säkerhetsansvaret för de aktiviteter som utförs i lokalerna, men SISAB ska nu ändå se över säkerheten i alla andra gymnastiksalar som bolaget förvaltar.

Polisen har nu inlett en utredning om händelsen och tills den är klar verkar alltså frågan om vem som bär ansvaret för olyckan inte få något tydligt svar.

Artikel från Sveriges Radios nyhetsarkiv, tisdag 31 mars 2009. Artikeln är redigerad så till vida att de personnamn som nämns i ursprunglig text har utelämnats.

En annan olyckshändelse, som även nämns i inledningen till denna skrift, är scenraset i Umeå 2007. Under en spelning i operahusets lokaler brast golvet och ett sextiotial ungdomar föll två-tre meter ner och landade på golvet i våningen under. 31 personer skadades men ingen allvarligt. Norrlandsoperans dåvarande vd och operans tekniske chef åtalades för olyckan. Två och ett halvt år efter olyckan, i maj 2009, dömde Umeå tingsrätt operans vd till 120 dagsböter à 500 kronor för vållande till kroppsskada och framkallande av fara för annan. Åtalet mot den tekniske chefen ogillades däremot. Enligt tingsrätten har vd en särskild skyldighet att förebygga olycksrisker, till skillnad från

den tekniska chefen. I mars 2010 friade hovrätten operans vd från ansvar. Det är inte helt lätt att klara ut ansvarsfrågorna varken före eller efter en olycka!

Som nämnts tidigare gav Svenska Kommunförbundet 1990 ut en exempel-samling för att belysa ansvarsfrågan i fritidslokaler. Skriften gav en juridisk orientering om vad som krävs av en anläggningsägare förutom vad som framgår i t ex bygglagstiftningen. Exempelsamlingen har varit uppskattad och målsättningen är att en uppdaterad version ska ges ut. Skriften fokuserar på ansvarsfördelning mellan nyttjare eller besökare av fritidsanläggningar och anläggningsägare.

Juridiska begrepp

Det finns ett antal juridiska begrepp vars innebörd är nödvändig att förstå för att få en bild av hur allvarligt lagen ser på en olycka. Denna beskrivning bygger på Kommunförbundets skrift, som refereras till ovan.

Sker en olyckshändelse kan olika typer av ansvar komma ifråga. Det kan dels bli fråga om *skadeståndsskyldighet*, dels om *straffansvar*.

Skadeståndsskyldighet

Ett skadestånd kan betraktas som en ekonomisk kompensation för den som lidit en viss skada. Vid s k personskada kan det gälla ersättning för läkarkostnader, förlorad arbetsförtjänst samt för lyte och men. Vid s k sakskada kan skadeståndet gälla ersättning för skadade eller förlorade ägodelar. Ett skadestånd bestäms alltid i pengar.

Vem kan ådra sig skadeståndsskyldighet?

Inte bara enskilda personer utan även s k juridiska personer, exempelvis ett bolag eller en kommun, kan ådra sig skadeståndsskyldighet. Inom en kommun är däremot inte de olika förvaltningarna att betrakta som olika juridiska personer. "Fritidsförvaltningen" kan således inte bli skadeståndsskyldig, utan ansvaret åvilar i så fall kommunen.

Vem prövar frågor om skadestånd?

Frågan huruvida någon ådragit sig skadeståndsskyldighet prövas ytterst av allmän domstol. Första instans är tingsrätten. Tingsrättens avgörande kan överklagas till hovrätt. Hovrättens avgörande kan överklagas till Högsta domstolen (HD), som dock i princip endast prövar mål som är av intresse för rättstillämpningen (s k prejudikat). I skadeståndsmål väcks talan i allmänhet av den skadelidande.

Vad krävs för att skadeståndsskyldighet ska inträda?

Regler före när skadeståndsskyldighet kan inträda finns i skadeståndslagen. Vid person- eller sakskada krävs i princip att skadan vållats genom uppsåt

eller av vårdslöshet. Vad som ska anses utgöra vårdslöshet (oaktsamhet) kan inte besvaras generellt. Utgångspunkten är vilken grad av aktsamhet en ”bonus pater familias” – en god familjefar – skulle ha iakttagit i en viss situation. Eftersom denna norm är tämligen intetsägande, får bedömningen av oaktsamhets ske på grundval av vissa kriterier. Vägledningen kan hämtas i lagar och andra författningar (t ex plan och bygglagen, PBL), föreskrifter från myndigheter (t ex nybyggnadsregler), prejudikat och sedvana. Om inte tillräcklig ledning erhålls ur dessa källor får domstolen göra en mer fri bedömning. Den beaktar då faktorer som hur stor risken för skada varit, den sannolika skadans storlek, möjligheten att förekomma skada samt den handlandes möjlighet att inse risken för skada.

Olyckshändelse

Är risken för att en viss skada ska inträffa mycket liten och kostnaderna och olägenheterna för att förebygga skadan stora, är det, om en olycka inträffar, inte uteslutet att oaktsamhetsbedömningen utfaller på så sätt att någon vårdslöshet inte kan läggas någon till last. Det hela betraktas då som en ren olyckshändelse och den skadelidande kan inte påräkna något skadestånd.

Vårdslöshet

Om risken för skada är mycket stor kan detta å andra sidan motivera mer långtgående skyddsåtgärder. Har sådana skyddsåtgärder inte vidtagits och en olycka inträffar är det därför troligt att oaktsamhetsbedömningen skulle kunna utfalla på annat sätt. Som lätt inses kan en oaktsamhetsbedömning bli tämligen komplicerad. Enskilda detaljer kan bli avgörande för slutresultatet.

Vållande

För att skadeståndsskyldighet ska inträda är det emellertid inte tillräckligt med uppsåt eller oaktsamhet, utan det krävs dessutom att skadan *vållats* genom uppsåt eller vårdslöshet. I ordet ”vållats” ligger att det måste finnas ett orsakssamband mellan handlandet och skadan. Problemet kan illustreras med följande exempel. Om någon insjuknar efter att ha besökt en simhall måste det alltså konstateras att just något i simhallen orsakat sjukdomen och att denna inte uppkommit på annat sätt, för att skadeståndsskyldighet för kommunen ska kunna komma ifråga.

Medvållande från den skadelidandes sida

Vid bestämmande av skadeståndsskyldighetens omfattning tas även hänsyn till hur den skadelidande handlat. Ett oaktsamt beteende från dennes sida kan således resultera i att skadeståndet reduceras eller helt bortfaller. Dessa principer har kommit till uttryck i särskilda jämningsregler i skadeståndslagen.

Jämkningsreglerna har utformats olika beroende på vilken typ av skada det gäller. Vid personskador kan jämkning endast komma ifråga om den skadelidande själv uppsåtligt eller av grov vårdslöshet medverkat till skadan. Medvållandet ska vara av mycket allvarligt slag för att jämkning ska kunna bli aktuell; lagens förarbeten nämner som exempel att den skadelidande har visat uppenbar likgiltighet för sitt eget liv eller hälsa. Vid andra typer av skador, t ex saksador, räcker det med att ett enkelt vållande (alltså inte ”grov” vårdslöshet) på den skadelidandes sida medverkat till skadan för att skadeståndet ska kunna jämkas.

Straffansvar

Ett straffansvar förutsätter att någon form av brott begåtts. Till skillnad från skadeståndsmål, där oaktsamhetsbedömningen oftast blir ganska fri, anges uttömmande i olika lagar och författningar vilka handlingar som ska anses brottsliga. Vid överträdelse av ett sådant lagbud drabbas den handlande av någon form av påföljd, t ex fängelse eller böter. Exempel på brott som kan aktualiseras inom kommunens fritidsverksamhet är ”vållande till annans död” (3 kap 7 § brottsbalken) och ”vållande till kroppsskada” (3 kap 8 § brottsbalken). Det straffrättsliga ansvaret ska ge uttryck för ett ogillande från samhällets sida. Skadeståndsskyldighet och straffrättsligt ansvar kan utgå vid sidan av varandra. Det är således inte alls ovanligt att en person dels döms till någon påföljd, t ex böter, dels till att betala skadestånd till någon.

Vem kan ådra sig skadeståndsskyldighet?

Till skillnad från situationen vid skadeståndsskyldighet, kan endast enskilda personer fällas till ansvar för brott. Ett bolag eller en kommun kan inte dömas till t ex böter eller fängelse. Har brottslighet ägt rum inom exempelvis en kommuns verksamhet måste i stället en viss person, t ex föreståndaren för ett badhus, pekas ut så som straffrättsligt ansvarig (gärningsman).

Vem prövar frågor om straffansvar?

Precis som i skadeståndsmål, prövas frågor om straffansvar av tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen. Med vissa undantag är endast allmän åklagare berättigad att föra talan i en brottmålsprocess. När åklagaren anhängiggör ett brottmål vid tingsrätt brukar man säga att åklagaren väcker åtal. Begreppet åtal förekommer endast i samband med brottmål, alltså inte i rena skadeståndsmål. Åklagaren kan ibland också tillsammans med brottmålet föra talan om skadestånd. Skadeståndstalan förs i så fall av åklagaren för den skadelidandes räkning. Rent juridiskt är det två mål som handläggs samtidigt.

Exempel på goda arbetssätt

I detta kapitel beskrivs rutiner och avtal i samband med uthyrning av kultur- och fritidslokaler för ett antal kommuner. Inledningsvis diskuteras generella observationer. Därefter ges en översiktlig bild av hur kommunerna Göteborg, Nacka, Stockholm, Sundsvall och Umeå arbetar med sin uthyrning. Rutiner och regler vid tillfällig förläggning diskuteras och här presenteras exempel från bl a Eksjö kommun. Certifiering av så kallade trygga och säkra föreningar är ett arbetssätt som ett antal kommuner har arbetat med under en tid. Borås arbete inom detta område återges i korthet. I bl a Stockholm och Göteborg tillämpas föreningsdrift, där föreningar mot ersättning tar över driften för vissa anläggningar. Exempel på hur detta kan avtalas och hur ansvarsfrågor regleras presenteras och i bilagor redovisa tillhörande avtal från Stockholm och Göteborg.

Detta kapitel kan ses som en exempelsamling. Avsikten har inte varit att identifiera de allra bästa arbetssätten och verktygen utan att snarare visa på möjliga lösningar från olika kommuner med delvis olika förutsättningar. Ingen kommun menar att de har fullständigt heltäckande system som är helt utan behov av vidareutveckling. I samtal med representanter för kommunerna ges uttryck för en påtaglig ödmjukhet inför problemkomplexet. Både stora och små kommuner påtalar brister i det egna arbetssättet och utvecklingsarbete pågår i många kommuner.

I de studerade kommunerna är det vanligen fastighetskontoret eller motsvarande organisatoriska enhet som äger lokalerna. Vanligen hanteras uthyrningen av idrotts- och fritidsförvaltningen eller motsvarande och deras lokalbokningsenhet. Vid uthyrning har skolan företräde till lokaler under skoltid. För tider efter skoltid sker fördelningen enligt fastställda fördelningsprinciper. I Stockholm är idrottsnämnden ansvarig för såväl ägande, som drift skötsel och uthyrning av flertalet idrottsanläggningar i staden. Dock ägs skollokalerna av SISAB, som i sin tur hyr ut dem till utbildningsförvaltningen och vidare till respektive skola. När idrottsförvaltningens lokalbokning sedan hyr ut exempelvis en gymnastiksal blir denna uthyrningen en fjärdehandsuthyrning. Detta visar hur lång kedjan kan vara mellan fastighetsägare och nyttjare.

För tillsyn av anläggningarna har kommunerna ofta en ambulerande tillsynsorganisation. Vaktmästarna gör såväl regelbunden tillsyn som spontana besök och finns tillgängliga via mobiltelefon om något oförutsett skulle inträffa.

I Göteborg har man lång erfarenhet av föreningsdrift av fotbollsplaner och äldre Idrottshallar. Detta innebär att en förening ansvarar för tillsynen. För detta erhåller föreningen en årlig skötselersättning. All uthyrning av anläggningen sköts dock i Göteborg av Idrott & förening och uppdraget innebär inte någon hyresnedsättning när objektet bokas av föreningen. Kommunen menar att det finns en ömsesidig nytta med upplägget, där kommunen får lägre kostnader för tillsynen samtidigt som föreningen ges ett ekonomiskt tillskott genom att medlemmarna sköter tillsynen på ideell basis. Exempel på avtal för föreningsdrift återges i bilaga till denna skrift. Ofta omfattar föreningens åtaganden relativt enkla uppgifter som att låsa lokaler och anmäla fel samtidigt som kommunen har rätt att göra besiktningar.

Genomförda intervjuer visar att det inte är ovanligt att kommuner saknar nedskrivna gränsdragningslistor för ansvar och åtaganden. I vissa fall finns det dokument, som visar sig vara relativt okända i berörda organisationer, vilket naturligtvis gör dem till svaga styrverktyg. Efter olyckan på Norrlandsoperan, där ett scengolv rasade, har man i Umeå kommun påbörjat framtagandet av gränsdragningsdokument för kommunens lokaler, se bilagorna där två exempel presenteras.

I alla studerade kommuner finns förteckningar över lokaler på respektive kommuns hemsida. Bokning sker direkt via hemsidan alternativt per telefon. Villkor och regler för uthyrning skickas till hyresgästen i samband med bokningsbekräftelse. I vissa kommuner och vid vissa förhyrningar kopplas ett hyresavtal som kräver underskrift till bokningsbekräftelsen. Detta förfarande är en lösning på problematiken kring autentisering vid internetbokning. Som framgår av de exempel på allmänna villkor vid förhyrning, som återges i bilagorna kan det ansvar som åläggs hyresgästen vara omfattande. Uppenbarligen är det därför av intresse att säkerställa att den som bokar en lokal över

Internet har uppgiven identitet, är behörig att boka lokaler och inte minst är beredd att iklä sig det ansvar som avtalet beskriver. Andra kommuner har hittills noterat att problematiken finns, men har ingen lösning. Ingen av de studerade kommunerna skiljer på engångsuthyrningar och säsongsuthyrningar. Samma rutiner, villkor och krav ställs på hyresgästen i respektive fall. Dock har alla en prioriteringsordning beträffande fördelningen av lokaler, men den behandlas inte här.

I tre av de studerade kommunerna (Nacka, Stockholm och Sundsvall) som har de mest omfattande villkoren och reglerna kopplat till uthyrning, framgår det tydligt att de innehållsmässigt härstammar från samma källa. Detta är sannolikt ett resultat av att ett utbyte funnits mellan kommunerna, men det har inte gått att klarlägga vilken den ursprungliga källan är eller hur den har tillkommit. Ett utdrag ur det dokument som beskriver villkor och regler för uthyrning av lokaler i Sundsvall visar att ett stort ansvar läggs på hyresgästen (dokumentet återges även i sin helhet som bilaga):

- › Bokning av lokal ska ske av myndig person eller av förening bemyndigad person.
- › Lokaler/anläggningar får endast användas för i kontraktet angiven tid och ändamål.
- › Lokaler/anläggningar uthyres i befintligt skick. Det ankommer på kunden att slutligen bedöma och själv ta ansvar för att lokal eller anläggning lämpar sig för den verksamhet förhyrningen avser.
- › Vid skada på lokaler/anläggningar eller hyresvärdens övriga egendom, skall anmälan utan dröjsmål göras till anläggningspersonal alt ambulera tillsyn. Vid skada kan ersättning komma att utkrävas.
- › Det åligger kunden att själv inhämta och följa erforderliga myndighetstillstånd. Det ankommer vidare på kunden att tillse att det i lokaler/anläggningar inte vistas fler personer än tillåtet enligt brandmyndigheten, och att nödutgångar inte är blockerade eller låsta.
- › Hyresgästen skall utse en ledare som ansvarar för den avsedda verksamheten. Den av hyresgästen utsedde ledaren bör vara myndig.
- › Deltagare får uppehålla sig i lokalerna endast då ledare är närvarande.
- › Ledaren ansvarar för att deltagarna informeras om de risker som kan vara förenade med verksamheten och för att skyddsföreskrifter och att övriga anvisningar följs.
- › Vid varje upplåtelsefall har ledaren att före lokalens användning besiktiga lokaler och utrustning.

- › Ledaren ansvarar för att material, redskap och dylikt återställs till anvisad plats efter upplåtelsens slut, ljuset släcks, samtliga fönster och dörrar är stängda och låsta, samt att lokalerna lämnas före nästa kunds hyrestid börjar.
- › Alkoholförtäring och rökning är ej tillåtet i kommunala anläggningar.
- › Hyresgästen svarar för att tillfredsställande ordning och vakthållning upprätthålls i och i anslutning till hyresobjektet. Hyresvärden äger rätt att på kundens bekostnad tillkalla ytterligare personal eller vaktbolag om kunden inte kan upprätthålla ordningen.
- › Arrangören har skyldighet att ombesörja erforderlig läkar- och sjukvårdsberedskap.
- › Arrangören ansvarar för att av honom, eller på hans uppdrag, uppförda anläggningar – såsom scen, ramper mm – liksom hans övriga åtgärder i, och på området utanför arenan, tecknar försäkring för person- och sakskada avseende tredje man, allt till betryggande belopp.

Bland de kommuner som beskrivs i denna skrift är det endast Göteborgs kommun som ställer krav på hyresgästen beträffande försäkringar (utdrag):

- › Ansvarsförsäkring skall finnas och täcka kostnaden för skada som av oakt-samhet orsakats hyresvärden.
- › Är hyresgästen privatperson skall det av hyresavtalet framgå att hyresgästen har en gällande ansvarsförsäkring. Denna ansvarsförsäkring kan kopplas till privatpersonens hemförsäkring.
- › Är hyresgästen förening/företag skall ansvarsförsäkring tecknas av denna. Försäkringen skall biläggas hyresavtalet.
- › Sker uthyrningsverksamheten i samband med större arrangemang, cuper etc. skall ansvarsförsäkring tecknas av arrangör och finnas som bilaga till hyresavtalet.

Det kan tilläggas att alla idrottsorganisationer (förbud och föreningar) som är anslutna till Riksidrottsförbundet (RF) omfattas av RF:s grundskyddsförsäkring, som innefattar bland annat en ansvarsförsäkring. Vid föreningsdrift av en idrottsanläggning bör föreningen generellt sett teckna en kompletterande ansvarsförsäkring.

Ett antal av de studerade kommunerna har klara rutiner för hantering av övernattningar, s k tillfällig förläggning. I andra kommuner pågår arbetet

med att ta fram detta och i ytterligare någon pågår en översyn. Ett utdrag från Sundsvalls regelverk:

Logementsansvarig ska informera sig, och gruppen om de regler och föreskrifter som gäller vid nyttjande av lokalen. Informationen skall bl a omfatta:

- utrymningsvägar
- brand och utrymningslarm
- uppsamlingsplats
- brandredskap
- ordningsregler.
- Informera samtliga i logementet var telefon för larmning av räddningstjänst finns.

Logementansvarig ska upprätta en förläggningslista på de personer som skall sova i lokalen.

Listan ska lämnas till Kultur & Fritids tjänstgörande vaktmästare eller förläggningensansvarig

I lokalen skall finnas en vaken vakt dygnet runt. Vakten skall under natten utföra bevakningsronder i lokalerna och vara tillgänglig på det mobilnummer som angavs vid bokningen av lokalen.

I många fall har hyresgästen skyldighet att meddela Räddningstjänsten om förhyrningen och antal övernattande (ibland med namnlistor). I andra fall ombesörjes detta av lokalbokningen, dock måste då motsvarande information lämnas till lokalbokningen av hyresgästen.

Exempel som lyfts fram i detta kapitel

På följande sidor redovisas sammanfattningsvis hur rutiner och villkor och regler som tillämpas i Sundsvalls kommun, Umeå kommun, Stockholms stad, Göteborgs stad och Nacka kommun.

Därefter ges en beskrivning av hur tillfällig förläggning hanteras i ett antal kommuner, med en mer ingående beskrivning av arbetet i Eksjö kommun.

Avslutningsvis lyfts arbete med certifiering av föreningar fram, som bland annat genomförs i Borås kommun.

Sundsvalls kommun

- } Antal lokaler: 550
- } Bokade timmar: 120 000
- } Antal bokningstillfällen: 40 500
- } Fastighetsägare: Fastighetskontoret

Tillsyn av anläggningarna

Ambulerande vaktmästare gör regelbunden tillsyn på anläggningarna och finns tillgänglig via mobiltelefon om något oförutsett skulle inträffa.

Uthyrningsprincip

- } Sim- och sporthallar hyrs direkt av Kultur & Fritid som i sin tur ansvarar för uthyrningen. Skolan är förstahandshyresgäst i sina lokaler dygnet runt och Kultur & Fritid ansvarar för uthyrning av lokalerna i andra hand på ”icke skoltid”.
- } Bokning av lokaler sker på kommunens hemsida
- } På hemsidan finns dessutom broschyren *Allmänna villkor vid förhyrning* (bifogas). Denna skickas ut till alla föreningar inför varje säsong. På bokningsbekräftelsen hänvisas till dessa villkor
- } Ingen skillnad görs vid engångsuthyrning resp säsongsbokningar
- } De flesta av de anläggningar som hyrs ut är obemannade och istället för en stationär vaktmästare finns ett kortlåssystem som kräver passerkort. Kortet skickas ut tillsammans med bokningsbeskedet och skall skickas tillbaka till uthyrningsbyrån efter avslutad förhyrning.

Villkor och regler med koppling till hyresgästen (utdrag)

- } Bokning av lokal ska ske av myndig person eller av förening bemyndigad person.
- } Lokaler/anläggningar får endast användas för i kontraktet angiven tid och ändamål.
- } Lokaler/anläggningar uthyres i befintligt skick. Det ankommer på kunden att slutligen bedöma och själv ta ansvar för att lokal eller anläggning lämpar sig för den verksamhet förhyrningen avser.
- } Vid skada på lokaler/anläggningar eller hyresvärdens övriga egendom,

skall anmälan utan dröjsmål göras till anläggningspersonal alt ambulerande tillsyn. Vid skada kan ersättning komma att utkrävas.

- › Det åligger kunden att själv inhämta och följa erforderliga myndighetstillstånd. Det ankommer vidare på kunden att tillse att det i lokaler/anläggningar inte vistas fler personer än tillåtet enligt brandmyndigheten, och att nödutgångar inte är blockerade eller låsta.
- › Hyresgästen skall utse en ledare som ansvarar för den avsedda verksamheten. Den av hyresgästen utsedde ledaren bör vara myndig.
- › Deltagare får uppehålla sig i lokalerna endast då ledare är närvarande.
- › Ledaren ansvarar för att deltagarna informeras om de risker som kan vara förenade med verksamheten och för att skyddsföreskrifter och att övriga anvisningar följs.
- › Vid varje upplåtelse tillfälle har ledaren att före lokalens användning besiktiga lokaler och utrustning.
- › Ledaren ansvarar för att material, redskap och dylikt återställs till anvisad plats efter upplåtelsens slut, ljuset släcks, samtliga fönster och dörrar är stängda och låsta, samt att lokalerna lämnas före nästa kunds hyrestid börjar.
- › Alkoholföräring och rökning är ej tillåtet i kommunala anläggningar.
- › Hyresgästen svarar för att tillfredsställande ordning och vakthållning upprätthålls i och i anslutning till hyresobjektet. Hyresvärden äger rätt att på kundens bekostnad tillkalla ytterligare personal eller vaktbolag om kunden inte kan upprätthålla ordningen.
- › Arrangören har skyldighet att ombesörja erforderlig läkar- och sjukvårdsberedskap.
- › Arrangören ansvarar för att av honom, eller på hans uppdrag, uppförda anläggningar – såsom scen, ramper mm – liksom hans övriga åtgärder i, och på området utanför arenan, tecknar försäkring för person- och sakskada avseende tredje man, allt till betryggande belopp.

Umeå kommun³

- › Antal lokaler: drygt 800
- › Typ av lokaler: skollokaler, skolidrottshallar sporthallar, isbanor, bollplaner, slalombacke, skidspår, sammanträdesrum samt danslokaler
- › Bokade timmar: 140 000
- › Antal bokningstillfällen: 28 000
- › Fastighetsägare: Samhällsbyggnadskontoret Fastighet (SHBK Fastighet)

Ansvar för utveckling av lokalerna

Umeå Fritid har det totala lokal- och utvecklingsansvaret för kommunens skolidrottslokaler. De har därmed ansvaret både för att lokalerna behåller sin attraktivitet samt för att ersätta något som går sönder eller av annan anledning behöver bytas ut.

Tillsyn av anläggningarna

En ambulerande tillsynsorganisation jobbar parallellt med den lokalbokningsgrupp som finns. Den ambulerande gruppen ska sköta tillsyn och kontroll av alla de skolidrottshallar som hyrs ut i kommunen

Gränsdragningslistor för ansvar och åtaganden

Umeå Fritid, För- och grundskoleförvaltning, Gymnasieförvaltning samt SHBK Fastighet jobbar med att ta fram gränsdragningslistor för ansvar och åtaganden. Exempel på gränsdragningslistor bifogas:

- › Gränsdragning och ansvarsfördelningslista för Norrlandsoperan
- › Gränsdragning Fastighet – Umeå Fritid - Skola

Uthyrningsprincip

- › Umeå Fritid är förstahandshyresgäst till avskiljbara skolidrottshallar. I etapp 2 av det pågående projektet kommer man att överta även övriga idrottslokaler. Skolan ges förhandsrätt att hyra tillbaka de tider skolan behöver tillsammans med de verksamhetsspecifika lokaler som skolan är i behov av (lärarum, förråd etc.) Övriga skollokaler hyrs av skolan medan Umeå Fritid hyr ut lokalerna på kvällar och helger för fritidsaktiviteter.

³ För Umeå kommun beskrivs det tänkta systemet kring uthyrning av kommunala lokaler som sjösattes vid halvårsskiftet 2009.

- › Bokning av lokaler sker via kommunens hemsida
- › Av bokningsbekräftelsen framgår allmänna villkor och ordningsföreskrifter.
- › Samma uthyrningsrutiner vid engångsuthyrning som vid säsongsbokningar
- › Umeå Fritid får i uppdrag att upprätta en s.k. ”Serviceguide” på kommunens hemsida för interna och externa hyresgäster, där alla uppgifter om lokaler och dess utrustning samlas (kapacitet, taxor, funktion mm) och där även beskrivning finns hur man går till väga för att hyra en kommunal lokal.
- › Umeå Fritid kommer att upprättar en ”Serviceguide” på kommunens hemsida för såväl interna som externa hyresgäster, där alla uppgifter om lokaler och dess utrustning samlas (kapacitet, taxor, funktion mm)

Villkor och regler med koppling till hyresgästen (utdrag)

- › För hyresgästen gäller
 - att följa de ordningsföreskrifter som hyresvärderna utfärdar och de anvisningar som lämnas av personal. Hyresgästen svarar också för all skada och övriga påföljder som kan uppkomma genom brott mot gällande föreskrifter. Hyresgästen svarar också för att lokalen/anläggningen utryms vid föreskriven tidpunkt.
 - att ersätta alla skador som kan uppkomma på den egendom, fast som lös, som hyresgästen förfogar över.
- › Skador eller fel på utrustning eller inredning som orsakas av hyresgästen ska snarast möjligt anmälas till vaktmästare eller Fritid Umeå
- › Ordningsregler som finns uppsatta i lokalen ska respekteras. Hyresgäst eller ansvarig ledare ansvarar för att god ordning upprätthålls i lokalen eller på anläggningen under pågående verksamhet. Ansvarig ledare måste ha uppnått myndighetsålder.

Vid om- och nybyggnad av skollokaler (både skolidrottslokaler och andra skollokaler) ska planering och projektering utgå från att lokalerna så långt det är möjligt anpassas för uthyrning till bidragsberättigade föreningar och intressegrupper.

Stockholms stad

- › Antal lokaler: 2 000
- › Typ av lokaler: idrottshallar, ishallar, samlingslokaler, klassrum, gymnasalar, simhallar, fotbollsplaner
- › Antal bokningstillfällen: 400 000

Fastighetsägare: I Stockholm är Idrottsnämnden ansvarig för såväl ägande, som drift skötsel och uthyrning av flertalet idrottsanläggningar i staden. Dock ägs skollokalerna av SISAB, som i sin tur hyr ut dem till Utbildningsförvaltningen och vidare till respektive skola. När idrottsförvaltningens lokalbokning sedan hyr ut exempelvis en gymnastiksal blir denna uthyrningen således en fjärdehandsuthyrning.

Tillsyn av anläggningarna

Ambulerande tillsyn tjänstgör under bokad tid i stadens anläggningar med kortlås, vilket oftast innebär vardagskvällar och lördag/söndag. Viss tjänstgöring sker även under dagtid. Vid behov utförs även riktade verksamhetskontroller på anläggningar utan kortlås. Dessutom utförs tillsyn av ett antal bollplaner.

Ambulerande tillsyn har tillfört passagesystemet en rad kvaliteter, såsom kontroll av att den bokade verksamheten bedrivs på respektive anläggning, extra service åt kunderna, iordningsställande av redskap och fasta inventarier efter kundernas nyttjande och anmälan och rapportering av eventuell skadegörelse till berörd part.

Uthyrningsprincip

- › Bokning av lokaler sker på kommunens hemsida.
- › I samband med bokningsbekräftelse skickas regler och villkor. Vid större arrangemang kopplas ett hyresavtal till bokningen
- › Ingen skillnad vid engångsuthyrning respektive säsongsbokningar
- › Uppgifter om lokaler och dess utrustning finns på hemsidan

Krav på hyresgästen

Person som hyr en lokal måste vara myndig. Vissa samlingslokaler har speciella åldersregler vid festbokningar. I övrigt gäller att Idrottsförvaltningen äger rätt att vägra uthyrning om det på sannolika grunder kan antas att denna kan medföra allvarligare ordningsstörningar eller olaglig handling, såsom exempelvis hets mot folkgrupp, i eller invid lokalen.

Villkor och regler med koppling till hyresgästen (utdrag)

- › Lokaler/anläggningar får endast användas för i kontraktet angiven tid och ändamål Lokaler/anläggningar uthyres i befintligt skick. Det ankommer på kunden att slutligen bedöma och själv ta ansvar för att lokal eller anläggninglämpar sig för den verksamhet förhyrningen avser.
- › Vid skada på lokaler/anläggningar eller hyresvärdens övriga egendom, skall anmälan utan dröjsmål göras till anläggningspersonal alt. ambuleraande tillsyn. Vid skada kan ersättning komma att utkrävas.
- › Det åligger kunden att själv inhämta och följa erforderliga myndighetstillstånd. Det ankommer vidare på kunden att tillse att det i lokaler/anläggningar inte vistas fler personer än tillåtet enligt brandmyndigheten och att nödutgångar inte är blockerade eller låsta.
- › Vid förhyrningen svarar kunden för att tillfredsställande ordning och vakthållning upprätthålls i och i anslutning till hyresobjektet. Hyresvärdens äger rätt att på kundens bekostnad tillkalla ytterligare personal eller vaktbolag om kunden inte kan upprätthålla ordningen.
- › Hyresgästen skall utse en gruppleddare (kontaktperson) som ansvarar för den avsedda verksamheten. Deltagare får uppehålla sig i lokalerna endast då gruppleddaren är närvarande. Gruppleddaren ansvarar för att deltagarna erhåller upplysning om de risker som kan vara förenade med verksamheten och för att skyddsföreskrifter och övriga anvisningar följs.
- › Vid varje upplåtelsestillfälle har gruppleddaren att före lokalens användning besiktiga lokaler och utrustning.
- › Gruppleddaren ansvarar för att material, redskap och dylikt återställs till anvisad plats, ljuset släcks och att samtliga fönster är stängda och låsta vid upplåtelsens slut. Kunden svarar för grovstädning av förhyrda lokaler samt nyttjade biutrymmen.
- › Alkoholföräring får ej förekomma såvida inte särskild överenskommelse har gjorts enligt hyreskontraktet. Generellt rökförbud gäller, dock kan rökning ske på särskild anvisad plats.
- › Arrangören har skyldighet att ombesörja erforderlig läkar- och sjukvårdsberedskap.
- › Arrangören ansvarar för att av honom, eller på hans uppdrag, uppförda anläggningar – såsom scen, ramper mm – liksom hans övriga åtgärder i, och på området utanför arenan, tecknar försäkring för person- och sakskada avseende tredje man, allt till betryggande belopp.

Föreningsdrift - Idrottsföreningar driver anläggningar

Stockholm har sedan lång tid erbjudit stadens bidragsberättigade idrottsföreningar att ansvara för driften av anläggningen. Med den sittande politiska majoriteten i Stadshuset har detta fenomen åter aktualiserats. I och med aktualiseringen inleddes en översyn av avtal och villkor för föreningsdriften. Ett flertal individuella lösningar finns på föreningsdrift, men Idrottsförvaltningen ser tre huvudsamarbetsformer:

- › Helgvårdskap
- › Utökat helgvårdskap
- › 100 procent ansvar
 - Föreningen ansvarar självständigt för drift, skötsel, tillsyn och löpande underhåll av anläggningen

Stadens tjänstemän ser föreningsdrift som en win-win lösning. Man upplever att föreningen får en ”hemmahörighet” vilket i förlängningen ger minskade skadekostnader. Detta är uppenbart inte minst när föreningen tar emot andra gästande föreningar.

Kopplat till föreningsdrift har man vanligen ambulerande tillsyn som vanligen ansvarar för stängning och låsning av anläggningar.

Generellt strävar man efter att hålla avtalen så enkla som möjligt men innehållet styrs givetvis av ansvarsnivån. Två exempel på avtal återges i bilaga till denna rapport.

Göteborgs stad

- › Typ av lokaler: Bollplaner, ishallar och –banor, gymnastiksal, sporthallar, skolsporthallar, motionshallar, samlingslokaler (SDN), aulor (SDN), matsalar (SDN)
- › Bokade timmar: 340 000
- › Fastighetsägare: Lokalförsörjningsförvaltningen äger skollokalerna. Idrott & förening äger några idrottshallar

Tillsyn av anläggningarna

För fotbollsplaner och gamla Idrottshallar är det vanligt förekommande med föreningsdrift, vilket innebär att en förening ansvarar för tillsynen. För detta erhåller föreningen en årlig skötselersättning. All uthyrning av anläggningen sköts dock av Idrott & förening och uppdraget innebär inte någon hyresnedsättning eller –befrielse när objektet bokas av föreningen. (Exempel på avtal bifogas)

Uthyrningsprincip

- › Skolan hyr sina lokaler dygnet runt och Idrott & förening administrerar andrahandsuthyrningen på ”icke skoltid”. För de idrottshallar man äger själv samt idrottsanläggningar ägda av andra ansvarar man för uthyrningen.
- › På kommunens hemsida visas vilka tider som finns lediga. Bokning sker per telefon eller e-post. Under 2009-2010 lanseras ett tidbokningssystem på hemsidan
- › Uthyrningsvillkoren bifogas i samband med bokningsbekräftelse
- › Information om lokaler finns samlat på kommunens hemsida
- › I Göteborg pågår en översyn av ansvar och riktlinjer i samband med större arrangemang. Dessvärre är denna i skrivande stund ännu inte offentlig.

Krav på hyresgästen

Föreningar som hyr lokaler eller som får bidrag av Idrott & förening ska ta ställning för demokrati som samhällssystem och får inte bedriva verksamhet som skapar positiva attityder till våld, hot, rasism, diskriminering eller bruk av alkohol och andra droger.

Försäkring

- › Ansvarsförsäkring skall finnas och täcka kostnaden för skada som av oakt-samhet orsakats hyresvärden.
- › Är hyresgästen privatperson skall det av hyresavtalet framgå att hyres-gästen har en gällande ansvarsförsäkring. Denna ansvarsförsäkring kan kopplas till privatpersonens hemförsäkring.
- › Är hyresgästen förening/företag skall ansvarsförsäkring tecknas av denna. Försäkringen skall biläggas hyresavtalet.
- › Sker uthyrningsverksamheten i samband med större arrangemang, cuper etc. skall ansvarsförsäkring tecknas av arrangör och finnas som bilaga till hyresavtalet.

Föreningsdrift

I avtalet om föreningsdrift står följande att läsa om ansvar, ansvarsförsäkring och underhåll (detta är ett utdrag, exempel på avtal återges i sin helhet i bi-laga):

”Ansvar för skötsel

Föreningen skall ombesörja och bekosta öppethållande och stängning av objektet samt städning och övrig skötsel av anläggningen som anges i bifogad arbetsbeskrivning...

Föreningen ansvarar för att förvaltningens utfästelser med tillhörande trivselregle och rutiner för klagomålshantering fullföljs...

Ansvar för objektets sundhet, ordning och skick

Föreningen skall tillse att sundhet, ordning och skick upprätthålls inom objektets gränser. Härvid skall särskild vikt fästas vid sådana förhållanden som kan medföra risk för att idrottsutövare eller andra besökande kan komma till skada.

Föreningen skall omedelbart underrätta förvaltningen om förhållanden som är av betydelse för förvaltningen i dess egenskap av fastighetsägare och huvudman för verksamheten.

Ansvarsförsäkring

Föreningen skall teckna erforderlig ansvarsförsäkring för skador som kan uppkomma i verksamheten till följd av föreningens vållande och mot tredje man.

Underhåll

Förvaltningen underhåller och bekostar underhåll av objektet. Föreningen svarar dock för de skador som uppkommer som en följd av att föreningen åsidosätter sina skyldigheter enligt detta avtal och som uppstår vid föreningens nyttjande av objektet.

Egendomsförsäkring

Förvaltningen svarar för att objektet med tillhörande inventarier omfattas av erforderligt försäkringsskydd. Föreningen svarar för de inventarier som ägs av föreningen.”

Nacka kommun

- › Antal lokaler: 170
- › Typ av lokaler: Angivna siffror avser endast sportrelaterade lokaler. Samlingslokaler bokas och hanteras av annan förvaltning
- › Bokade timmar: 90 000
- › Antal bokningstillfällen: 40 000
- › Fastighetsägare:
- › Fastighetskontoret

Ansvar för utveckling av lokalerna

Fastighetskontoret och fritidsnämnden ansvarar gemensamt för utvecklingen av lokalerna

Tillsyn av anläggningarna

Fritidsförvaltningens driftsenhet.

Uthyrningsprincip

- › Idrott och fritid fördelar schemalagda tider via Idrottsbokningen. De flesta idrottsanläggningar (och lokaler) samnyttjas med Nackas skolor. Detta innebär att hyresgäster som önskar nyttja tid under normal skoltid måste godkännas av berörd skola.
- › Idrottsbokningen ansvarar för uthyrningen av idrottslokaler under kvällar och helger
- › Bokning av lokaler sker på hemsidan eller per telefon
- › Uthyrningsvillkoren skickas i samband med bokningsbekräftelse
- › Samma villkor och krav ställs på hyresgästen vid engångsuthyrning resp säsongsbokningar

Villkor och regler med koppling till hyresgästen (utdrag)

- › Lokaler och anläggningar får endast användas för det ändamål och den tid som finns angiven i bokningsbekräftelsen.
- › Lokaler och anläggningar hyrs ut i befintligt skick. Det är kunden som ska bedöma och själv ta ansvar för att lokalen eller anläggningen är lämplig för den verksamhet man planerar att bedriva.

- › Vid skada på lokaler/anläggningar eller utrustning som tillhör kommunen ska detta anmälas omgående enligt anslag i respektive lokal/anläggning.
- › Kunden ska själv skaffa och följa nödvändiga myndighets tillstånd. Kunden ansvarar för att inte flera människor vistas i lokalen/anläggningen än som brandmyndigheten tillåter. Kunden ska se till att nödutgångar inte är blockerade eller låsta.
- › När kunden är i lokalen/anläggningen ska han se till att tillfredsställande ordning råder i och i anslutning till lokalen/anläggningen.
- › Hyresgästen ska utse en gruppleddare som ansvarar för verksamheten i lokalen/anläggningen
- › Deltagarna får bara var i lokalerna / anläggningen då gruppleddaren är närvarande
- › Gruppleddaren är ansvarig för att deltagarna får information om de risker som finns med verksamheten och för att skyddsföreskrifter och övriga anvisningar följs.
- › Gruppleddaren ska vid varje upplåtelse tillfälle besiktiga lokalen/anläggningen och dess utrustning innan verksamheten börjar
- › Gruppleddaren ansvarar för att material, redskap och dylikt ställs tillbaka på anvisad plats, att ljuset släcks och att alla fönster är stängda och låsta vid verksamhetens slut. Kunden ska grovstäda lokalerna inklusive använda biutrymmen.
- › Alkoholförtäring får inte förekomma i Nacka kommuns lokaler och anläggningar. Rökförbud gäller inomhus och i direkt anslutning till entréer.

Tillfällig förläggning

En enkel och kostnadseffektiv lösning på behov av övernattnig i samband med träningsläger, tävlingar och liknande arrangemang med många deltagare är att nyttja gymnastiksal, klassrum eller föreningslokaler. Särskilda säkerhetsåtgärder måste vidtas för att en brand inte ska få mycket allvarliga konsekvenser.

Detta är väl uppmärksammat i så gott som alla kommuner. Några av de studerade kommunerna har klara rutiner för hantering av övernattningar, i andra kommuner pågår arbetet med att ta fram detta och i ytterligare någon pågår en översyn. Nedan ges en sammanställning av de kommuner som har undersökts i denna rapport.

Sundsvall

I Sundsvall erfordras en logementsansvarig som ansvarar för att informera sig och gruppen om regler och föreskrifter som gäller. Logementsansvarig skall dessutom upprätta och vidarefördmedla en lista på de personer som skall sova i lokalen.

Dessutom krävs en vaken vakt i lokalen dygnet runt. Under natten skall bevakningsronder göras i lokalerna.

Regler och blankett för anmälan återges i sin helhet i bilaga.

Umeå

SHBK Fastighet kommer att upprätta en förteckning samt rutiner över godkända övernattningslokaler i kommunens skolor.

Stockholm

I Stockholm har från politikerna uttryckts att skolor i högre utsträckning skall upplåtas för övernattningsändamål i samband med barn- och ungdomsevenemang. En förbättrad rutin kring tillfälliga övernattningar kommer att etableras inom kort. På chefsnivå är man överens, medan man i det praktiska genomförandet på tjänstemannanivå stöter på problem. Exempelvis är det fastslaget att det är Idrottsnämnden som skall ansvara för upplåtelsen och arbetsuppgifter som är förknippade med den, men det är SISAB som är fastighetsägare och den part som sitter på kunskap och kännedom om lokalerna.

Nytt avtal och därtill kopplade rutiner för tillfällig förläggning kommer att finnas tillgängligt inom kort.

Göteborg

För arrangemang med minst 200 övernattande deltagare finns möjlighet att hyra stadens skolor. För att detta skall vara möjligt måste föreningen vara godkänd av Idrott & förening som bidrags-godkänd förening. Skolor hyrs inte ut till privata arrangörer.

Ansvarig hyresgäst skall informera sig och övriga gäster om gällande säkerhetsrutiner och ordningsregler. Hyresgästen ansvarar vidare för att meddela Räddningstjänsten om gällande förhyrning.

Regler och blankett för anmälan återges i sin helhet i bilaga.

Nacka

Två skolor i Nacka är godkända för övernattnig. En förläggning-schef utses som ansvarar för att informera och organisera gruppen om säkerhetsföreskrifter och utrymningsvägar. Vidare skall utrymningsvägar och belysning i dessa kontrolleras. Förteckning över inkvarterade upprättas.

Regler och blankett för anmälan återges i sin helhet i bilaga.

Eksjö

Ett omfattande arbete med fokus på lokaler lämpliga för övernattnig har genomförts och redovisas mer utförligt nedan. Till hyresgästen kommuniceras en kortare version av kraven på lokaler kombinerat med villkor och regler. Noterbart är att hyresgästen uppmanas att kontakta Räddningstjänsten om lokalen inte uppfyller uppställda krav. Reglerna kräver vidare att en brandskyddsledare utses samt att en anmälan om tillfällig övernattnig görs till Räddningstjänsten.

Regler och blankett för anmälan återges i sin helhet i bilaga.

Eksjö kommuns omfattande beskrivning av regler för övernattning återges nedan.

Regler för tillfälliga övernattningar – Eksjö kommun

Långt ifrån alla lokaler är lämpliga för övernattning. I Eksjö kommun har inleddes efter ”diskoteksbranden” i Göteborg ett arbete med översyn av brandsäkerheten. I samarbete med Räddningstjänsten fastställdes ett regelverk för tillfälliga övernattningar med fokus på lokalerna:

Tillfälliga övernattningar – kan medföra allvarliga konsekvenser vid brand

Att övernatta på golvet i en gymnastikhall, klassrum eller föreningslokal är en vanlig företeelse i samband med träningsläger och träffar. Det många inte tänker på är att bränder vid denna typ av logi kan få katastrofala konsekvenser om inte erforderliga säkerhetsåtgärder vidtas. Långt ifrån alla lokaler är lämpliga för övernattning.

I alla typer av tillfälliga boenden ställs höga krav på brandsäkerheten, ansvarig för att brandskyddet är riktigt är ytterst fastighetsägaren.

Byggnaden

Byggnadens invändiga beklädnad får ej vara sämre än ytskikt klass 3, vilket motsvarar vanlig träpanel. Övernattning/förläggning skall i första hand ske i markplan eller 1 våning över markplan samt källare om denna har tillgång till 2 separata trappuppgångar.

Lämplig utformning av brand/utrymningslarm

Förläggning i markplan

Byggnaden skall alltid vara försedd med fast monterat nödströmsförsörjt automatiskt rökdetekterande utrymningslarm i utrymningsvägar och förläggningensrum. Om varje förläggningensrum har alternativ utrymningsväg via dörr eller öppningsbart fönster till det fria kan brandvarnare godkännas i rummet, under förutsättning att varje sal används för maximalt 20 sovande.

Förläggningssalar som innehåller brandfarlig vätska eller gas får inte användas vid övernattning.

Förläggning inte beläget i markplan

Byggnaden skall vara försedda med fast monterat nödströmsförsörjt automatiskt rökdetekterat utrymningslarm i utrymningsvägar och förläggningensrum.

Förläggningssalar som innehåller brandfarlig vätska eller gas får ej användas vid övernattning.

Utrymning

Övernattning/förläggning skall i första hand ske på bottenplan där fönster kan utgöra alternativ utrymningsväg. För att fönster skall betraktas som godkänd utrymningsväg skall följande kriterier vara uppfyllda.

- › fönstret skall vara sidohängt
- › minst 0,6 meter högt,
- › minst 0,5 meter brett,
- › summan av höjd och bredd minst 1,5 meter,
- › utvändig brösthöjd max 2 meter,
- › invändig brösthöjd max 1,2 meter,
- › personer som vistas i rummet kan utrymma utan hjälp.

Vid övernattning på andra våningsplan gäller att utrymning kan ske via gemensam korridor till 2 av varandra oberoende och från korridoren brandtekniskt avskiljda trapphus. Fönsterutrymning kan godkännas om tillgång till fast monterad trappa finns.

Utrymningsmarkeringar

Utrymningsvägar skall vara tydligt markerade med belysta eller genomlysta skyltar med reservström enligt svensk standard. I lokal t.ex. skolsal där högst 20 personer sover kan avsteg från krav på vägledande belyst markering godtas. Efterlysande skyltar skall då monteras, kravet gäller även över dom fönster som utgör utrymningsväg.

Brandredskap

Avstånd till närmsta inomhusbrandpost eller handbrandsläckare (vatten, skum, pulver) får inte överstiga 25 meter.

Personantal

Antalet personer som kan tillåtas övernatta i ett rum beror på golvyta och utrymningsvägars bredd. Ett lämpligt riktvärde är 4 m² fri golvyta per person. Om fönsterutrymning är en alternativ utrymningsväg får personantalet ej överskrida 20 personer

I större salar (t.ex.gymnastiksal) skall lämpligheten av lokal prövas. av räddningstjänsten

Larmning via 112

Tillgång till telefon för larm vid nödläge skall finnas.

Ordningsregler

- } Rökning är förbjuden i samtliga byggnader där övernattning sker
- } Matlagning, kaffekokning och liknande aktivitet får endast ske i för ändamålet avsedda lokaler.
- } Sopor och avfall skall förvaras på avsedda platser-utrymmen.
- } Dörrar mellan trapphus och korridorer skall vara stängda eller uppställda på dörrmagnet.
- } All form av öppen eld är förbjuden.
- } Uppställning av husvagnar, container eller dylikt måste ske minst 6 meter från byggnad
- } samt att ambulans eller brandfordons angreppsväg ej blockeras.
- } Skolmöbler får ej placeras i korridorer eller trapphus.

Brandskyddsorganisation

Brand- och säkerhetsinstruktioner skall upprättas, innehållande utrymningsvägar – uppsamlingsplats – släckredskap samt övrig teknisk utrustning i detta sammanhang.

Vid varje tillfälle skall en brandskyddsledare/ansvarig utses. Namn och kontaktvägar till denna skall meddelas räddningstjänsten i samband med att anmälan görs. Brandskyddsledare/ansvarig skall informera alla berörda personer om:

- } Brand och utrymningslarm
- } Utrymningsvägar och uppsamlingsplats
- } Brandredskap
- } Ordningsregler.

Anmälan

Anmälan till räddningstjänsten skall ske skriftligt i god tid, minst 1 vecka, innan varje övernattningstillfälle. Detta för att utryckningspersonal skall känna till att personer finns i byggnaden. Hyresvärderna är ytterst ansvarig för ovannämnda men även som hyresgäst och brandskyddsledare måste man vidta erforderliga säkerhetsåtgärder.

Anmälan skickas till Räddningstjänsten Eksjö.

Säker & Trygg Förening

År 1989 lanserades idén om En säker och trygg kommun – A Safe Community – i Sverige på initiativ av WHO. Tanken har varit att skapa en modell för det skadeförebyggande arbetet i lokalsamhället. Föreningen är ideell och har som syfte att sprida kunskap om skadeprevention i alla dess former i samhället samt hjälpa och stödja de kommuner som önskar att certifiera sig som En säker och trygg kommun.

Certifieringen utgår ifrån sex indikatorer:

- › en infrastruktur baserad på kommuninvånarnas deltagande och samarbete, ledd av en tvärssektoriell grupp som är ansvarig för främjande av säkerhet i kommunen.
- › långsiktiga, varaktiga program omfattande båda könen och alla åldrar, miljöer och situationer.
- › program som riktas mot högriskgrupper och -miljöer samt program som främjar säkerhet för utsatta grupper.
- › program som dokumenterar skadors frekvens och orsaker.
- › utvärdering för att bedöma programmens processer och effekten av förändringar.
- › fortgående deltagande i nationella och internationella Safe Community nätverk.

I Sverige finns idag 16 certifierade kommuner.

- › Arjeplog
- › Borås
- › Falköping
- › Falun
- › Katrineholm
- › Krokom
- › Lidköping
- › Ludvika
- › Mariestad
- › Motala
- › Nacka

- } Skövde
- } Smedjebacken
- } Staffanstorp
- } Töreboda
- } Uddevalla

I det första kriteriet ovan lyfts det fram att kommunen skall arbeta skadeförebyggande i alla miljöer, åldrar, situationer och bland båda könen. För att uppfylla detta arbetar man i Borås bl a med certifiering av föreningar – Säker & Trygg förening. Certifieringsarbetet inleddes år 2003. I kommunen finns idag 11 certifierade föreningar och ytterligare 20 stycken har inlett certifieringsprocessen. Förutom Borås arbetar även Ludvika och Kalmar med certifiering enligt Säker & Trygg förening. Denna certifiering är dock inte nationell utan styrs inom varje kommun. Nedan beskrivs tillvägagångssätt och innehåll i certifieringsprocessen i Borås.

Tillvägagångssätt:

- } Föreningen utser en arbetsgrupp som skall leda säkerhetsarbetet i föreningen.
- } Arbetsgruppen ansvarar för att punkterna i certifieringsmallen (bifogas) gås igenom och åtgärdas utifrån den egna föreningsverksamheten.
- } När föreningen har arbetat igenom materialet och styrelsen tagit beslut och godkänt ansökan skickas den in.
- } Godkänns föreningen meddelas beslutet och föreningen bjuds in till en ceremoni och får motta certifikat.

Certifieringsansökan behandlar bl a:

- } Regler och rutiner för egen anläggning/lokal/uthyrning
- } Besiktning av anläggning/lokal
- } Rutiner för brandsäkerhet
- } Rutiner för olycksfall/akut sjukdom
- } Handlingsplan för krishantering
- } Utbildning av ledare/funktionärer i Hjärt- och lungräddning
- } Utbildning av ledare/funktionärer i Första Hjälp
- } Information om nödvändig utrustning

- › Policy och handlingsplan för doping/droger/alkohol/tobak
- › Rutiner för resor
- › Säkerhet i utemiljön
- › Miljöarbete
- › Försäkringar

Bilaga

Som bilaga till denna rapport finns en exempelsamling med material, som sammanställts från ett antal kommuner. Bilagorna tillhandahålls elektroniskt och kan laddas ner från www.skl.se. (Välj ”Beställ och ladda ner”, gå vidare till ”Publikationer”, skriv ”Trygga lokaler” i sökrutan så listas bilagorna.)

Villkor och regler för hyra av lokaler

- › Stockholm, Villkor och regler
- › Stockholm, Kompletterande villkor kortlås
- › Umeå, Villkor och regler
- › Umeå, Kompletterande regler kortlås
- › Nacka, Villkor och regler
- › Sundsvall, Villkor och regler

Tillfällig övernattning

- › Räddningsverket, Brandskydd tillfällig uthyrning
- › Eksjö, Regler tillfällig övernattning
- › Eksjö, Regler tillfällig övernattning (kort version)
- › Eksjö, Anmälan tillfällig övernattning
- › Göteborg, Exempel avtal övernattning skola
- › Göteborg, Anmälan tillfällig övernattning
- › Sundsvall, Regler tillfällig övernattning
- › Sundsvall, Anmälan tillfällig övernattning
- › Nacka, Anmälan tillfällig övernattning
- › Nacka, Regler tillfällig övernattning

Avtal föreningsdrift

- › Stockholm, Exempel 1 avtal föreningsdrift
- › Stockholm, Exempel 2 avtal föreningsdrift
- › Göteborg, Exempel avtal föreningsdrift

Säker och trygg förening

› Borås, Säker & Trygg förening, Certifieringsmall

Gränsdragningslistor

› Sundsvall

› Umeå

Intervjuer och uppgiftslämnare

Anders Berlin, Stockholm

Annika Press, Stockholm

Sussie Falk, Stockholm

Kjell Olofsson, Stockholm

John Westling, Stockholm

Jari Öhman, Stockholm

Tobias Runnfeldt, Stockholms Brandförsvär

Lars-Erik Återgård, Sundsvall

Magnus Fridell, Sundsvall

Ulrika Burvall, Sundsvall

Mathias Uhrner, Umeå

Kjell-Arne Ågren, Umeå

Lars Ohlsson, Umeå

Britt Lindgren, Göteborg

Katarina Olsson, Göteborg

Annette Lindgren Atterhem, Skellefteå

Helena Ahlstedt, Borås

Thomas Sass, Nacka

Lennart Lingarp, Nacka

Christer Tilly, Eksjö

Källor

Nationellt centrum för lärande från olyckor, (NCO), 2008A. NCO 2008:1. Olycksläget 2007. En samlad bild och bedömning av olycksutvecklingen och säkerhetsarbetet i Sverige.

Nationellt centrum för lärande från olyckor, (NCO), 2008B. NCO 2008:8. Säker fritid. En forskningsöversikt.

Nationellt centrum för lärande från olyckor, (NCO), 2007. NCO 2007:7. Olyckor i siffror. En rapport om olycksutvecklingen i Sverige. 2007 års utgåva.

Webbsidor

www.msbmyndigheten.se

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB.

ida.msbmyndigheten.se

Informationssystemet IDA. Innehåller bl a indikatorer, dvs utvald data för lägesbeskrivningar och jämförelser, statistik inom Räddningsverkets områden exempelvis insatsstatistik, dödsbrandsstatistik eller enkätdata kring trygghet och skydd samt kostnadnyttoanalyser.

Trygga lokaler

Säkerhet i kultur- och fritidslokaler

Säkerhetsfrågor i samband med upplåtelse av kultur- och fritidslokaler är ett komplext problemområde, som bl a inbegriper juridiska, organisatoriska och tekniska frågor. Antalet inblandade aktörer är ofta stort, det är inte ovanligt med uthyrningar både i tredje och fjärde hand. Detta ställer krav på tydlig ansvarsfördelning och goda rutiner för kommunikation mellan samtliga parter. I media rapporteras återkommande om incidenter och olyckor i dessa miljöer, där det ofta ges en bild av att just ansvarsfrågan upplevs som oklar.

Det finns en efterfrågan hos flera kommuner att klargöra ansvar och införa rutiner, som på ett övertygande sätt förebygger olyckor

Denna rapport bidrar i huvudsak med kunskap inom tre områden: den påvisar behovet av att arbeta med säkerhetsfrågor vid upplåtelse av kultur- och fritidslokaler, den förklarar grundläggande begrepp och förhållningssätt inom området säkerhet och den redovisar exempel på arbetssätt från ett antal kommuner.

Målgrupp för denna rapport är lokalansvariga inom kommunernas fastighets- och fritidsorganisationer.

Projektet har initierats av Sveriges Kommuner och Landstings FoU-fond för fastighetsfrågor.

Beställ eller ladda ner på www.skl.se/publikationer eller på telefon 020-31 32 30.

ISBN 978-91-7164-604-0

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Post: 118 82 Stockholm
Besök: Hornsgatan 20
Telefon: 08-452 70 00
www.skl.se